

HRVATSKI PJEVAČI VERDIJA

Marija Barbieri

Giuseppe Verdi bio je manje sreće od Richarda Wagnera kad je riječ o postotku, naravno, ne u broju izvedaba, njegovih djela ostvarenih u Hrvatskoj. Tako je, npr. Hrvatsko narodno kazalište u Zagrebu izvelo trinaest njegovih opera, znači polovicu. Posljednju - "Don Carlosa" - izvelo je još 1939. godine, dakle, prije više od sedamdeset godina. Narodno kazalište Ivana pl. Zajca u Rijeci, koje je nekada nosilo Verdijevo ime, prikazalo ih je dvanaest. Hrvatsko narodno kazalište u Osijeku predstavilo ih je osam. Prednjači Hrvatsko narodno kazalište u Splitu s petnaest naslova izvedenih na sceni i jednom koncertnom realizacijom. I što je također važno, splitska Opera izvela je novi naslov - "Attilu" - prigodom obilježavanja stote godišnjice skladateljeve smrti i, barem koncertno, novi naslov u povodu proslave 200. godišnjice Verdijeve rođenja - "Sicilijansku večernju". Split je prvi, i jedini, izveo "Lombardijce" i "Luisu Miller". Dakle, od 26 Verdijevih opera u hrvatskim nacionalnim kućama izvedeno je osamnaest.

U svjetskim razmjerima imali smo nekoliko pjevača koji ulaze u sam vrh najvećih svjetskih interpreata Verdija i u ovom prikazu zadržat ćemo se samo na njima. To su poglavito u XIX. stoljeću Josip Kašman a u XX. stoljeću Zinka Kunc Milanov i Tino Pattiera.

S Josipom Kašmanom (Mali Lošinj, 14. srpnja 1850. - Rim, 7. veljače 1925.) počinje svjetska tradicija hrvatskog verdijanskog pjevanja. Kašman je počeo karijeru u Verdijevim operama - 1868. godine nastupio je u Udinama u basovskoj ulozi Banqua u "Macbethu". Nastavio ju je kad je kao 21-godišnjak nastupio u prvoj Verdijevoj operi izvedenoj 1871. u novoosnovanoj Hrvatskoj operi - "Trubaduru", ili, kako se tada zvao - "Trovatoru". Najprije je pjevao basovsku ulogu Ferranda, a na trećoj izvedbi bio je grof Luna i napravio prvi korak na putu koji će ga dovesti do ugleda jednog od najvećih svjetskih verdijanskih baritona svih vremena. Godine 1875. napustio je Hrvatsku i 1876. pod imenom Giuseppe Kaschmann počeo svjetsku karijeru u Italiji. U travnju 1876. u Veneciji je nastupio je kao Fra Melitone u operi "Moć sudbine", 1878. godine u Rimu u operi "Moć sudbine", u Bologni uvrstio je u repertoar Posu u "Don Carlu", koji će postati jedna od njegovih najljepših kreacija. Dana 26. prosinca 1878. godine prvi put nastupio je u Scali. Na otvorenju sezone 1878./1879. pjevao je Posu sa znamenitim Francescom Tamagnom (1850.-1905.), budućim prvim interpretom Otella, u ulozi Carla. Put je Kašmana dalje vodio u Španjolsku i 1879. godine u Bilbau bio je grof Luna. U Metropolitanu je u njegovoj prvoj sezoni 26. listopada 1883. nastupio u prvoj izvedbi "Trubadura". Kritičar New York Timesa napisao je da je "*Signor Kaschmann opravdao dobro mišljenje o njemu koje smo izrazili u ovim novinama nakon njegove izvedbe Lucije o iznimno profinjenom donišanju baritonske uloge u Verdijevoj operi*".

Nakon velikih uspjeha u Metropolitanu, Kašman se vratio u Europu. A nova uloga u njegovu repertoaru bio je Jago u "Otellu", kojega je ubrzo postao jedan od najboljih tumača. Kašmanove nastupe pratili su kritički osvrti koji su pravi mali eseji. Tako kritičar novina "La Gazzetta di Parma", grada s možda najstrožim kriterijima u Italiji, poglavito kad je riječ baš o Verdiju, u osvrtu na Kašmanov nastup u ulozi Pose u "Don Carlu" 1890. godine, podrobno analizira svu ljepotu njegova pjevanja. Ističe podatnost njegova sjajnog glasa, vrhunsko muziciranje, besprijekorno fraziranje, široku paletu dinamike i k tome vrlo distingviran scenski nastup i istu takvu glumu te zaključuje: "*Kad se Kaschmanna jedanput čulo, valja ga slušati opet i opet. Nema druge.*"

Kašmana se smatra, uz Mattiju Battistinija, najvećim baritonom toga doba. Ističe se njegov profinjen ukus, aristokratsko fraziranje, umjetnički senzibilitet, vrhunska muzikalnost, težnja za istraživanjem karaktera lika i povijesnih okolnosti u kojima on djeluje - dakle, sve ono što čini moderan pristup interpretaciji, a bez čega nema ni vrhunskog interpreata Verdija. On je na najsavršeniji način spojio belkanto s modernim izrazom.

Godine 1903. ostvario je veći broj tonskih zapisa za tvrtku Gramophone & Typewriter Company. Glas mu je zabilježen u gramofonskom izdanju "Stars of la Scala 1890-1900". Među snimkama su *arioso* markiza Pose iz "Don Carla", arija Don Carla iz "Ernanija" i Jagov *credo* iz "Otella".

Tino Pattiera (Cavtat 27. lipnja 1890. - 24. travnja 1966.) bio je između dva svjetska rata jedna od najvećih europskih pjevačkih zvijezda. O njemu je poznati njemački glazbeni pisac Ernst Krause u članku "Schöne Stimmen von damals" ("Lijepi glasovi od nekada") u studenome 1978. godine u časopisu "Opernwelt" pisao: "*Tome mladom, vatrenom, smionom tamnokosom Dalmatincu tako je uspjelo osvojiti Dresden dvadesetih godina kako je to*

jedino uspjelo Alfredu Piccaveru u Beču u njegovo sjajno vrijeme." (Britansko-američki tenor Alfred Piccaver (1884.-1958.) bio je apsolutni miljenik bečke publike.) Pattiera je učio kod velikog baritona zagrebačke Opere Marka Vuškovića koji ga je preporučio za audiciju u Dresdenu i 10. veljače 1916. godine predstavio se dresdenskoj publici kao Manrico u "Trubaduru".

Kad je poslije dva mjeseca Pattiera gostovao u Magdeburgu, novine "Magdeburger Generalzeitung" pisale su u travnju 1916. godine: *"Jučerašnja izvedba 'Trubadura' koja je scenski i glazbeno dokazala kako je ova stara Verdijeva opera dobro proučavana i kako je dobro ansambl ušao u njezin duh, osobito je fascinirajuća dobila gostovanjem jednoga Dalmatinca, dresdenskog tenora Tina Pattiere, koji je pjevao Manrica. Ležeran, vitak, izgleda poput svojih talijanskih kolega, mladenačke bezazlenosti, još nezaražen scenskom uznositošću i zasad bez njima svojstvenih loših navika i stoga životniji i uvjerljiviji na pozornici stajao je pred nama u Manricovoj odjeći. Kakvi su njegov lik, držanje i gluma, takav je i njegov glas. Svjež poput cvijeta, izvrsnog timbra, on odzvanja dajući osjećaj neiscrpane moći! Taj se blistavi tenorski sjaj pokazuje u svakoj noti. On zvoni poput nečeg plemenitog i čistog iz te nepotrošene moći i u stretti je isti kao i u prvim prizorima. Glas koji lako nalazi put do srca."*

Ernst Krause je pak u Opernweltu pisao: *"Činilo se da je provalio tenorski vulkan kada je Tino u svojim najboljim danima pod ravnanjem Fritza Buscha pjevao Otella. Bila je to pjevačka strastvenost posve elementarnog izraza koja je u svojem ekspanzivnom fraziranju i preferiranju dramatskog crescenda nadilazila tradicionalni belkanto."*

Nastupom 28. travnja 1920. godine u "Tosci" Pattiera je počeo gostovati i u Bečkoj državnoj operi. Do 1926. godine u njoj je, uz druge uloge,

pjevao Manrica, Riccarda, Alfreda u "Traviati" i Otella. Od 1924. do 1929. godine bio je istodobno angažiran u Dresdenu i Berlinu. Pjevao je 26 uloga i sve su bile glavne, a od Verdija je još pjevao Vojvodu od Mantove.

U Njemačkoj Pattiera nije bio zaboravljen - povodom njegove smrti dr. Herbert Martin pisao je između ostalog u Dresdner Monatsblattu u lipnju 1966. godine: *"Kad sam 1923. godine došao na studij u Dresden, upozorili su me da moram čuti jedan novi glas u Operi. ...Doživio sam ga prvi put kao Otella i prisustvovao masovnoj euforiji... Ne znam što je više osvajalo, njegov baršunasti glas ili njegova izuzetna pojava, ili sve skupa... Vibriranje njegova glasa bilo je tako brzo, sedam do osam vibracija u sekundi, tako što bilo je zabilježeno samo kod Carusa. Bio je legenda naše mladosti, apsolutni gospodar scene."*

Najveća među najvećima bila je Zinka Kunc Milanov (Zagreb, 17. svibnja 1906. - New York, 30. svibnja 1989.). Ovdje tek kraći prilog koji se prvenstveno odnosi na Verdija jer smo na stranicama časopisa već pisali o njoj (WAM br. 6, 2000.). Nije mogla debitirati u rodnom gradu, ali odlučna i odvažna kakva je bila cijela života, otišla je u Ljubljano i 29. listopada 1927. godine i debitirala kao Leonora u "Trubaduru". Sljedeća Verdijeva uloga bila joj je Aida, koju je pjevala, doduše, na njemačkome jer ju je nastudirala za Dresden, koji je za nju pokazivao više zanimanja nego Zagreb. Aidu je pjevala u Dresdenu u siječnju 1929. godine s Tinom Pattierom. Naposljetku je 8. rujna 1929. godine "dobila" svoju prvu premijeru u Zagrebu - Leonoru u "Trubaduru", a Obzor je 10. rujna napisao da je *"ostvarila Leonoru kakvu već davno nismo čuli"*, dok su Novosti njezinu Leonoru ocijenile *"prvoklasnom kreacijom dostojnom svakog evropskog teatra"*. Dalje je nizala ulogu za ulogom, no osjećajući da joj je Zagreb postao pretijesan, otišla je 1936. godine u

Njemački teatar u Pragu. Nastavila je učiti s glasovitim talijanskim tenorom i pjevačkim pedagogom Fernandom Carpijem (1876-1959). Prestudirala je na njemački Giocondu, Madeleinu u "Andréu Chénieru", Ameliju u "Krabuljnom plesu", Leonoru i Elzu u "Lohengrinu". Ta su joj ostvarenja pribavila poziv Bečke državne opere - 25. travnja 1937. godine otpjevala je Aidu bez orkestralnog pokusa pod ravnanjem jednog od najvećih dirigenata stoljeća Bruna Waltera. On je postao jedan od njezinih mentora i preporučio je Arturu Toscaniniju, još jednom velikom dirigentu koji je imao znatan utjecaj na njezinu karijeru. Toscanini ju je odabrao za sopransku dionicu u Verdijevom "Requiemu" na Salzburškim svečanim igrama 1937. godine. O novoj sopranistici brujao je tada europski glazbeni svijet. Izveo je s njom "Requiem" i u Londonu, a 1938. i 1940. godine nastale su snimke djela s Toscaninijem, Zinkom i Simfonijskim orkestrom NBC-a. Ona iz 1940. s Jussijem Björlingom, Brunom Castagnom i Nicolom Mosconom ulazi u najuži izbor ponajboljih tonskih zapisa ovog veličanstvenog djela. Edward Johnson (1878.-1959.), glasoviti kanadski tenor, od 1935. do 1950. umjetnički ravnatelj Metropolitana, pripremio je u Pragu za Zinku Kunc audiciju za Metropolitan, a 17. prosinca 1937. u njemu je prvi put i nastupila u ulozi Leonore u "Trubaduru" i ušla u svjetsku opernu povijest. Glas Zinke Milanov bio je pravi verdijanski glas i uloge u njegovim operama postale su stožerne u njezinu repertoaru (Aidu je u Metu pjevala najviše od svih drugih interpretkinja - čak 75 puta.)

Kada je 1950. godine Rudolf Bing postao novi umjetnički ravnatelj Metropolitana, Zinka Milanov bila je na vrhuncu snage, a njezina je tehnika postigla savršenstvo, glas joj je bio ljepši nego ikada. Kritičar časopisa Opera News opisao ga je 1988. godine: "*Bio je sjajan kao srebro, zaobljen i bogat kao jantar, snažan i ujednačen u cijelom opsegu. Mogao je izraziti najrazličitije*

boje, bio je podatan, tajanstven, uzbuđljiv, velikog volumena i s lakoćom se izvijao iznad svakog ansambla. Mogla ga je svesti na najprofinjeniji i najmekši piano i to ne samo u srednjim položajima nego i u visinama, i taj izvanredni pianissimo, koji je bio pravi dobitak za Verdijeve goleme zahtjeve u dinamičici, djelovao je u prostoru kao da je odvojen od njezina bića, kao da ne dolazi sa scene, nego lebdi slušatelju oko glave te ga on čuje kao da je samo njemu namijenjen. Crescendo iz tog eteričnog zvuka u pun čvrst i zaobljen ali uzbuđljivo snažan fortissimo, a zatim diminuendo do čistog lebdećeg piana, prodirali su u dubinu bića i nailazili na neposredan odjek. Njezin prekrasno tkan legato, te osjećaj za frazu i potrebnu boju, isto su tako stvarali duboku vezu sa slušateljem."

Bing je govorio da "*ništa ljepšeg nije u životu čuo*". Njezin je "*najljepši glas na svijetu*", kako ga je nazvao Robert Jacobson u vrlo dugom razgovoru s umjetnicom, objavljenom u časopisu "Opera News" 8. travnja 1977. godine, sačuvan na brojnim studijskim snimkama tvrtke RCA i još brojnijim snimkama u živo.

Strogi engleski glazbeni kritičar Alan Blyth napisao je povodom njezine smrti: "*Bila je bez sumnje jedan od dva ili tri vodeća lirico-spinto soprana posljednjih pedeset godina. A američki ljubitelji opere bi je vjerojatno postavili ispred svih. Ona zasigurno zaslužuje visoko mjesto u panteonu soprana njezine vrste glasa zbog svog blistavog tona, čistog legata i izvanrednog fraziranja. ...Po iskrenosti, samopouzdanju ali najviše po pažljivom gospodarenju svojim posebnim talentom bila je prava primadonna assoluta, ona čiji su se glas i držanje jednom doživljeni uvijek mogli prepoznati i čiji su najbolji nastupi izazivali ono posebno uzbuđenje, što je dano samo najvećima."*